

MINOR POETS FROM *GÂNDIREA*

Mina-Maria Rusu

Assoc. Prof., PhD, Apollonia University of Iași

Abstract: The review Gândirea remained in the interwar literary history and promoting minor poet, whose religious experience influenced their creation. Some of them remained in the era landscape poetry oscillated between indigenous traditionalism, Orthodoxy and modernity, such as Paul Sterian Ștefan Baciu, Stephen I. Sandu Tudor Nenițescu or the representative.

Keywords: traditionalism, orthodoxy, poetry Prayer for religious feeling, Burning Bush

În perioada îndelungată în care **Gândirea** a reținut atenția publicului cititor asupra vieții literare din perioada interbelică, prin creatori de primă mărime, în paginile sale au fost publicate și opera ale unor poeți și scriitori a căror valoare pălea vădit la umbra magiștrilor. Dincolo de construirea unei imagini complexe a literaturii de factură tradiționalistă din epoca interbelică, meritul revistei a fost și acela că a încurajat, a descoperit și a promovat talente, revigorând astfel spiritul național, autohton în afirmarea personalității literaturii noastre originale. Alături de nume celebre ca Arghezi, Blaga, Barbu, Pillat sau Voiculescu, la **Gândirea** publică și poeți cărora timpul nu le-a confirmat strălucirea; diferiți ca structură temperamentală, ca talent și ca orizont cultural, toți cei cărora li s-au deschis paginile vigouroasei reviste interbelice au cultivat teme diverse, intergrându-se, prin estetica lor, fie în *tradiționalismul* autohton cu varianta *ortodoxism*, fie în *modernism*.

Din orice orientare ar fi făcut parte, poezii care au publicat aici au cunoscut realmente calea afirmării. Ne vom opri mai ales la artiști minori care au practicat o poezie religioasă, înscriindu-se astfel, pe deplin, în linia sugerată de Crainic în eseurile sale. Destul de apropiați valoric în acea vreme, multora dintre ei, trecerea timpului le-a diminuat valoarea, încât astăzi, pentru marea masă a cititorilor nume ca Vasile Postescă, Ecaterina Pitiș, George Voievidca, Vasile Al. George și încă destule, nu mai spun nimic. În ce ne privește, îi vom aminti pe aceia care, într-o măsură oarecare, au probat în opera lor cu temă religioasă un discurs liric cu scilipiri estetice. Vorbind despre plasarea inspirației poetice în orizonturi biblice, Nichifor Crainic sugerează două direcții, ale căror sensuri ar trebui să se întâlnească în sufletul poetului. Se propune astfel, fie autohtonizarea evenimentelor evanghelice, fie redescoperirea potențelor comunicative sacre ale cuvântului, care să intermedieze relația dintre om și Dumnezeu. Pe oricare din aceste coordonate s-ar afla poetul, cert este că scopul creației sale trebuie să se materializeze în trăirea stării de extaz prin comunicarea cu divinitatea sau în așteptarea acestui eveniment deosebit.

Poetul **Paul Sterian** adoptă un stil avangardist în creația poetică, cultivând parodia și caricatura, fără a face deservicii ortodoxismului gândirist. Refuzându-l pe Diavol, într-o "repetiție litanică"¹ îl invocă pe Dumnezeu: *În lături cu ispitele reci/ Mă ispitești în van,/ Ispita ta e slabă azi, Satan,/ Vreau azi senzații fără pomină de trai.../ Da! Dumnezeu vreau*

Dumnezeu, Dumnezeu,/ Dumnezeu senzație tare/ Dumnezeu dinamită/ Dumnezeu ghilotină/ Dumnezeu fără hotar! Prin scrierile liturgice acceptate de biserică, de fapt acatiste, ca și ale lui Sandu Tudor, poetul dovedește cucernicie și, în ciuda experienței moderniste rezultate din colaborarea la reviste dadaiste și suprarealiste, rămâne un poet fremătător în relația cu Dumnezeu, dar ignorând formele clasice ale poeziei și turnându-și sentimentele într-

¹ G.Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. Minerva, București, 1980, p.889

un stil modernist, îndrăzneț atât prin structurile prozodice, cât și prin simplitatea declarațiilor, ca în **Cărările și rodiile**, o adevărată încercare de propovăduire a **Evangheliilor**, în lumea păsărilor. În același sens, apocalipsa apare ca un moment când, judecând faptele creștinilor, Dumnezeu operează o inversare a ierarhiilor: *Slava tatălui izbucnește ca un pistol,/ Ingeri dau lumea la o parte/ Sunând din trâmbițe de carton,/ Paiatele și cerșetorii/ Sunt singurii care vor sta la masa/ Întinsă în grădina public/ De către Duhul Sfânt.// Lăsând la poartă cotiuga cu gunoi, // Cu piepții și genunchii goi,/ Cu picioarele goale, Hristos/Vine să prezideze banchetul voios.// Fiecare cerșetor va fi astăzi un domn/ Care va dărui zâmbete/ Celor bogați/ Care așteaptă smeriți/ Cu căciula în mână/ La ieșire.* În poezia sa, Sterian nu autohtonizează scenele biblice în maniera tradiționaliștilor, ci le plasează într-un decor modern. Creația sa “tinde spre o nouă iconografie în stilul Douanier-Rousseau”, cultivând “libertatea naivă de imaginație din pânzele primitivilor.”² Oscilând între un vocabular ortodoxist și exprimări șocante, Paul Sterian poate fi reținut ca poet original, cu îndrăzneli argheziene și pioșenie voiculesciană, prin volumul său, sugestiv intitulat **Pregătiri pentru călătoria din urmă**.

La capitolul **Ortodoxiștii**, Călinescu menționează și personalitatea artistică a lui **Stefan I. Nenițescu**, considerat “dintre primii care s-au încumetat să scrie poezie religioasă”³. Reținut de critica literară cu volumul **Denii** din 1919 și publicând frecvent în paginile **Gândirii**, poetul cărturar și traducător este un predecesor la poezilor religioși, nerecunoscut însă ca atare. Îmbrățișând întocmai formula “artistul diacon și profet”⁴, autorul **Deniilor** își mărturisește adeziunea la credință într-un ton laudativ, imnic, apropiat de al celorlalți ortodoxiști: *O, Doamne, Ție mă închin!* Precum meșterii iconari, poetul creează fresce, în care legenda biblică se înfiripează în manieră narativ-descriptivă; alte texte, versificări facile, lipsite de fiorul liric, îndeamnă la rugăciune. Comentându-i creația, Lovinescu va considera că Stefan I. Nenițescu “realizează o primă încercare de poezie mistică românească”⁵, dovedind o trăire intensă, similară extazului. Criticul de la **Sburătorul** observă stilizarea elementară a sfinților, tehnică ce-l apropie de aerul vechilor icoane bizantine, ca pe Maniu: (...) *faur/ n-am fost nicăcând și astfel nu știut-am/ Cum s-o lucrez în mândră filigrană/ Eu ți-o aduc așa cum e. (Vor spune unii)* Sentimentele trăite sunt declarate simplu, fără artificii artistice, versul impresionând tocmai prin această simplitate de factură populară: *Nu te-am văzut, nici n-am știut de Tine,/ Dar Te-am simțit, cum simte un grăunte/ Că-ntr-însul este-nchisă o mândră floare... (Nu te-am văzut)*

Situat în grupul **ortodoxiștilor**, **Stefan Baciu** se dovedește un prolific autor de psalmi publicați în paginile **Gândirii**, apoi adunați în ciclul **Pre Tine Te laudăm** din volumul **Căutătorul de comori** (1939). Într-o încercare de dialog cu Dumnezeu, rămas în stadiul de simplă interogație retorică, poetul probează îndrăzneșe gânduri de factură argheziiană: *Sunt, Doamne, vinovat dacă-ntr-o seară/ Din Sfânta Lună pălărie mi-am făcut?/ Prea mă simțeam cu tâmpelile de lut/ Si prea ningeau frumos luceferii pe-afară. (Spovedanie)* Inclus între poezii tineri de alte orientări, autorul îi pare lui G. Călinescu “tipul confesional, care caută copilăria hoinară”, deseori “cu ecouri din Francis Jammes și Ion Pillat”,⁶ cultivând în esență o poezie intimistă. Timp de zece ani, între 1931 și 1941, poetul publică în fiecare număr al **Gândirii** și totuși lirismul său de sorginte religioasă este “de suprafață”, păstrându-se în limitele “convenției și ale exercițiului de stil”⁷. Însăși coborârea Sfântului Duh la practicarea unor îndeletniciri domestice are un scop strict decorativ, asemeni îngerilor lui Vasile Voiculescu: *Iar Duhul Sfânt mânca ovăz pe drumuri.* Comentându-l pe “septuagenarul tânăr”, Constantin

² Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Ed. Minerva, București, 1974, p.325

³ G. Călinescu, op.cit., p.885

⁴ Cf. Mihail Diaconescu, *Prelegeri de estetica a ortodoxiei. Ipostazele artei*, Ed. Porto Franco, Galați, 1996, p.158

⁵ E. Lovinescu, *Istoria literaturii române*, I ed.cit., p.131

⁶ G. Călinescu, op.cit., p.994

⁷ D. Micu, *Gândirea și gândirismul*, Ed. Minerva, București, 1975, p.624

Ciopraga considera că “psalmii de supunere ori de laudă, suplicațiile și lunecările în profan din grupajul **Pre Tine Te lăudăm** desind din cămările **Cuvintelor potrivite**.”⁸ Mai complexe și variate tematic, poeziile lui Ștefan Baciu pun problema relației dintre **Timpul dus** și **Marele Timp**, cu alte cuvinte, raportul dintre profan și sacru din perspectiva trecerii unui **Drumeț prin veac**: *Azi mai aștept o lumină, o umbră, un vis, o stea,/ Măine știu bine – o să vină Marele Timp, să mă ia... (Drumeț prin veac)* Tumultul destinului i-a produs o creație direcționată tematic fie spre **ethnosul românesc**, fie spre orizonturile Americii Centrale și Latine, unde și-a trăit anii exilului. Personalitate complexă, s-ar cuveni ca poetul să fie reevaluat, căci este unul dintre cei ce s-au impus rapid în mediile culturale străine. Chiar în poezia sa de inspirație religioasă, văditele accente argheziene nu anulează autenticitatea trăirilor. Mai întâi arogant, apoi umil cu Dumnezeu, Ștefan Baciu rămâne unul dintre reprezentanții demni de reținut ai poeziei românești interbelice cu accente religioase, în spațiul sacrului canonic.

Sandu Tudor, pe numele său din registrul stării civile, Alexandru Teodorescu, a avut o existență frământată, împărțită între viața cucernică, monahală, trăită în meditație și în rugăciune, activitatea de poet cu ambiția de a face o poezie strict religioasă și experiența din cadrul grupării **Rugul Aprins**⁹, al cărei țel era de a căuta o formulă românească a isihasmului, rugăciunea inimii. De altfel, această grupare a reunit intelectuali de marcă ai vremii: Ion Marin Sadoveanu, Alex. Mironescu, Paul Sterian, Anton Dumitriu, Vasile Voiculescu, Dumitru Stăniloiaie, E. Dabija, Andrei Scrima, împreună cu familiile lor și cercuri de prieteni.

Între 1945 și 1948, a fost o “reacție a elitei intelectuale într-un moment de criză”¹⁰. Deși participanții au avut de suferit ceva mai târziu – însuși Sandu Tudor a fost condamnat la douăzeci și cinci de ani de muncă silnică, în 1959, după ordinul de lichidare a mănăstirilor – mișcarea a avut ecouri și în Franța, prin articolul profesorului Clement Olivier, intitulat **L’Eglise roumaine et le Cruisson Ardent**. Însăși denumirea comunității a fost aleasă pentru că “este un simbol clasic al Maicii Domnului – tipul rugăciunii perfecte – pentru că în ea, “ca niciodată, inima Domnului cu inima omului au bătut și bat laolaltă”¹¹. Adevărat “vulcan mistic”, mișcarea a fost martora crizei omului modern și avea ca scop promovarea rugăciunii ca mijloc de intrare a acestuia în ritmul de viață al Sfintei Treimi, întru eliberarea de angoase.

În 1925, latura poetică a personalității lui Sandu Tudor îi va dicta o poezie care se voia “strict religioasă”¹², provocând publicarea volumului intitulat bizar, **Comornic**. Presărat cu figuri de voievozi, în stil forțat cronicăresc, autorul speră să reînvie un trecut sfânt, într-un cadru de icoană bizantină. Nu lipsesc nici notele de umor, ori cele macabre. Poezia religioasă pură apare însă în textul **Convertire**, unde monahul Sandu Tudor le arată contemporanilor calea de a scăpa de tumultul ucugător al epocii moderne, oferindu-le drept soluție întoarcerea spre biserică, spre Dumnezeu: *De vrei să simți iar harul, taina de ani uitată,/ Ce-a-nfiorat în tine copilul de-altădată/ Tu, om cernit, ateu, cu masca-n pal de ceară/ Ca hoțu-n furișenii într-un târziu de seară,/ Ascunde-te-n tăcereas vre-unei vechi biserici,/ Si-mpodobit cu-odoare, în fast măreț de clerici,/ Însângerat amurgul cum moare pe altar/ Prin naltele ferestre cu-ogive de cleștar,/ Privește în adâncul de înserat albastru,/ Din care licărește drept candelă un astru./ Si-n mirosul tămâii material de greu,/ Te vei simți prin naos plutind în Dumnezeu.*(s.n.)

După credința autorului, rolul poetului religios este de a răspândi iubirea evanghelică printre semeni, ca un adevărat misionar. Părăsind poezia ca artă poetică, autorul va compune, începând cu 1927, o suită de imnuri-acatiste, închinare Maicii Domnului și altor sfinți.

⁸ Constantin Ciopraga, *Amfiteatru cu poezi*, Ed. Junimea, Iași, 1995, p.454

⁹ Cf. Mihai Rădulescu, *Rugul Aprins*, Ed. Ramida, București, 1993

¹⁰ *ibidem*

¹¹ Cf. *Acatistul Rugului Aprins*

¹² Ov.S. Crohmalniceanu, *op.cit.*, p.320

Construite strict după canoanele religioase, aceste creații bisericești au doar secvențe de poezie adevărate, apărute probabil atunci când exaltarea mistică era maximă. Dintre aceste acatiste, cel dedicat Maicii Domnului ni s-a părut presărat cu mai multe valori poetice. Alternând **Condac**-ul cu **Icos**-ul, Sandu Tudor creează un portret detaliat, minuțios creionat al Fecioarei. Adresările imperative poartă pecetea extazului mistic, de unde se revarsă o cascadă de metafore în sens strict religios, care construiesc în manieră pictural-narativă icoana făcătoare de minuni: *Tulpină de lumină a Rugului nemistuit! / Rouă Creștină prin care Dumnezeu s-a ivit! / Inel al unui foc ce-i mai presus de cer! / Lacrimă care topește tot lăuntricul ger! / Toiag cu floare întru a inimii călătorie! / Fir de răcoare izvorât în lăuntrica pustie! / Pecete de jar până în suflet pătrunsă! / (...)/ Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!* (**Imn-Acatist al Maicii Domnului**)

După **Dicționarul religiilor**, cultul Fecioarei, Maria (gr. împărăteasă), Miriam (ebr. "frumoasă la trup") conduce spre "simbolica ineputabilă a elementului matern, caritabil, evlavios și poetic în egală măsură"¹³ și inspiră o literatură bogată, fie servind sacrul instituționalizat, ca la Sandu Tudor, spre exemplu, fie cultivându-i ipostazele poetice, ca la Voiculescu, Pillat, Blaga sau Barbu, cel care a preferat chiar varianta ebraică a numelui Fecioarei, Miriam. Prin **imnele-acatist**, poetul monah va promova cultul luminii, simbol al slavei, cu sensul de "strălucire a lui Dumnezeu", apariție numinoasă manifestată prin aureolă, expresie a sfințeniei, a sacrului și a transcendentului. În **Icos VI**, din amintitul **Imn**, un vers memorabil, cu valori estetice reale definește poetic lumina: *Lumina e apa nețărâmuririi cerești.*

Fecioara Maria e o ipostază a luminii întrupate, un **numen**, segmentul omenesc al lui Dumnezeu, sau, mai aproape de adevăr, partea sacră a omului căzut, reactivată prin credință și neprihănire: *Maică a Domnului! / Inimă de lumină! / Inimă a Pământului! / Inimă fără vină! / Inimă a cuvântului!*

Ca specie a liricii creștine, acatistul (gr. **Akáthistos** – se ascultă în picioare) "are un caracter imnic, solemn și conține o invocație mistică și numeroase expresii ale adorării, supravenerării Sfintei Treimi, Mântuitorului Iisus Hristos, Sfintei Fecioare Maria, Sfintei Cruci sau unor sfinți."¹⁴ În **Istoria literaturii**, Călinescu îl considera pe monahul Sandu Tudor "poetul oficial al **Gândirii**"¹⁵, fără a-i aprecia produsele ostentiv poetice, iar Dumitru Micu remarca "bigotismul și convenția", numindu-i operele "niște pastişe de texte din cărțile de cult, nu neizbutite, dar rigide, monotone, obositoare prin repetiție."¹⁶ Apreciată prin patosul scriiturii, creația lui Sandu Tudor se înscrie în "moda poetică"¹⁷ impusă de **Gândirea**, din care, se va vedea, amatorismul proliferază.

Bibliografie:

- Bertholet, Alfred, *Dictionarul religiilor*, Ed. Universității "Al. I. Cuza", Iași, 1995
 Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. Minerva, București, 1980
 Ciopraga, Constantin, *Amfiteatru cu poezi*, Ed. Junimea, Iași, 1995
 Crohmălniceanu, Ov.S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Ed. Minerva, București, 1974
 Diaconescu, Mihail, *Prelegeri de estetică a ortodoxiei, II Ipotezele artei*, Ed. Porto-Franco, Galați, 1996
 Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I, II, III, Ed. Minerva, București, 1981

¹³ Cf. Alfred Bertholet, *Dictionarul religiilor*, Ed. Universității "Al. I. Cuza", Iași, 1995

¹⁴ G. Călinescu, *op.cit.*, p. 885

¹⁵ D. Micu, *Gândirea și gândirismul*, ed.cit., p.645

¹⁶ Mihail Diaconescu, *op.cit.*, p.380

¹⁷ Mircea A. Diaconu, *Poezia de la Gândirea*, ed.cit., p.14

Micu, Dumitru, *Gândirea și gândirismul*, Ed. Minerva, București, 1975
Rădulescu, Mihai, *Rugul Aprins*, Ed. Ramida, București, 1993